

УДК 330.322.01

JEL Classification: E 22

В.П. Гордієнко

кандидат економічних наук, доцент

В.П. Гордиенко

кандидат экономических наук, доцент

V.P. Gordiienko

Candidate of Economic Sciences, Associate professor

ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

**ФАКТОРЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
РЕГИОНА**

FACTORS OF PROVIDING INVESTMENT SECURITY OF THE REGION

У статті доведено, що відтворення інвестиційного потенціалу території залежить від рівня забезпечення її інвестиційної безпеки. Визначено, що інвестиційна безпека залежить від економічних, політичних, науково-технічних, соціальних, природно-географічних та екологічних факторів. Запропоновано структуру ключових груп факторів, які впливають на інвестиційну безпеку. Доведено, що вищезазначені фактори можуть забезпечувати інвестиційну безпеку і водночас бути джерелом її загроз.

Ключові слова: інвестиційний потенціал, інвестиційна безпека, регіон, фактори впливу.

В статье доказано, что воспроизводство инвестиционного потенциала территории зависит от уровня обеспечения ее инвестиционной безопасности. Определено, что инвестиционная безопасность зависит от экономических, политических, научно-технических, социальных, природно-географических и экологических факторов. Предложена структура основных групп факторов, которые влияют на инвестиционную безопасность. Доказано, что вышеназванные факторы могут обеспечивать инвестиционную безопасность и в тот же время быть источником ее угроз.

Ключевые слова: инвестиционный потенциал, инвестиционная безопасность, регион, факторы влияния.

It was proved in the article that the reproduction of investment potential of the region depends on the level of investment security. It was determined that the investment security depends on economic, political, scientific, technological,

social, natural and geographical and environmental factors. The structure of the key groups of factors that influence investment security was introduced in this article. It was proved that these factors may provide investment security and at the same time can be a source of threats.

Key words: investment potential, investment security, region, influence factor.

Вступ. В умовах фінансово-економічної кризи та невизначеності подальшого розвитку держави питання забезпечення інвестиційної безпеки регіону є надзвичайно актуальними. Саме інвестиційна безпека є основою формування інвестиційної політики держави та її окремих регіонів. Під інвестиційною безпекою розуміється такий стан захищеності інвестицій від внутрішніх і зовнішніх загроз, який запобігає їх втратам та зменшенню чистих грошових потоків в умовах допустимого рівня ризикованості [1]. Загрози інвестиційній безпеці можна усунути або зменшити шляхом поступового створення сприятливого інвестиційного клімату країни та її окремих регіонів.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженням актуальних питань забезпечення інвестиційної безпеки займалися провідні вітчизняні вчені, такі як: Барановський О.І., Варналій З.С., Геєць В.М., Герасимчук З.В., Кириленко В.І., Мошенський С.І., Мунтіян В.І., Сухоруков А.І. та ін. Дослідження зазначених науковців розкривають широке коло питань, серед яких сутність поняття «інвестиційна безпека», її структура, фактори впливу, принципи оцінки тощо. Незважаючи на значну кількість досліджень у цій сфері питання визначення ключових факторів та механізмів їх впливу на рівень

забезпечення інвестиційної безпеки регіону залишаються відкритими.

Постановка задачі. Метою статті є виявлення факторів впливу на рівень забезпечення інвестиційної безпеки регіону та використання отриманих результатів в обґрунтуванні інвестиційних рішень.

Результати дослідження. Величина і ефективність використання інвестиційного потенціалу території залежить від забезпечення його інвестиційної безпеки. Інвестиційна безпека забезпечується за умов дотримання граничної норми інвестування, що дає змогу відтворювати науково-технічний та інтелектуальний потенціал, здійснювати розширене відтворення основного капіталу, підтримувати конкурентоспроможність економіки, гарантувати зростання ВВП на рівні завдань соціально-економічного розвитку та міжнародного співробітництва, створювати стратегічні резерви, долати депресивні явища в регіонах країни, зберігати та відновлювати природні ресурси, утримувати на безпечному рівні екологічні параметри [5]. Забезпечення інвестиційної безпеки залежить від значної кількості факторів, які можна згрупувати за такими напрямками: економічні, політичні, науково-технічні, соціальні, природно-географічні та екологічні (рис. 1).

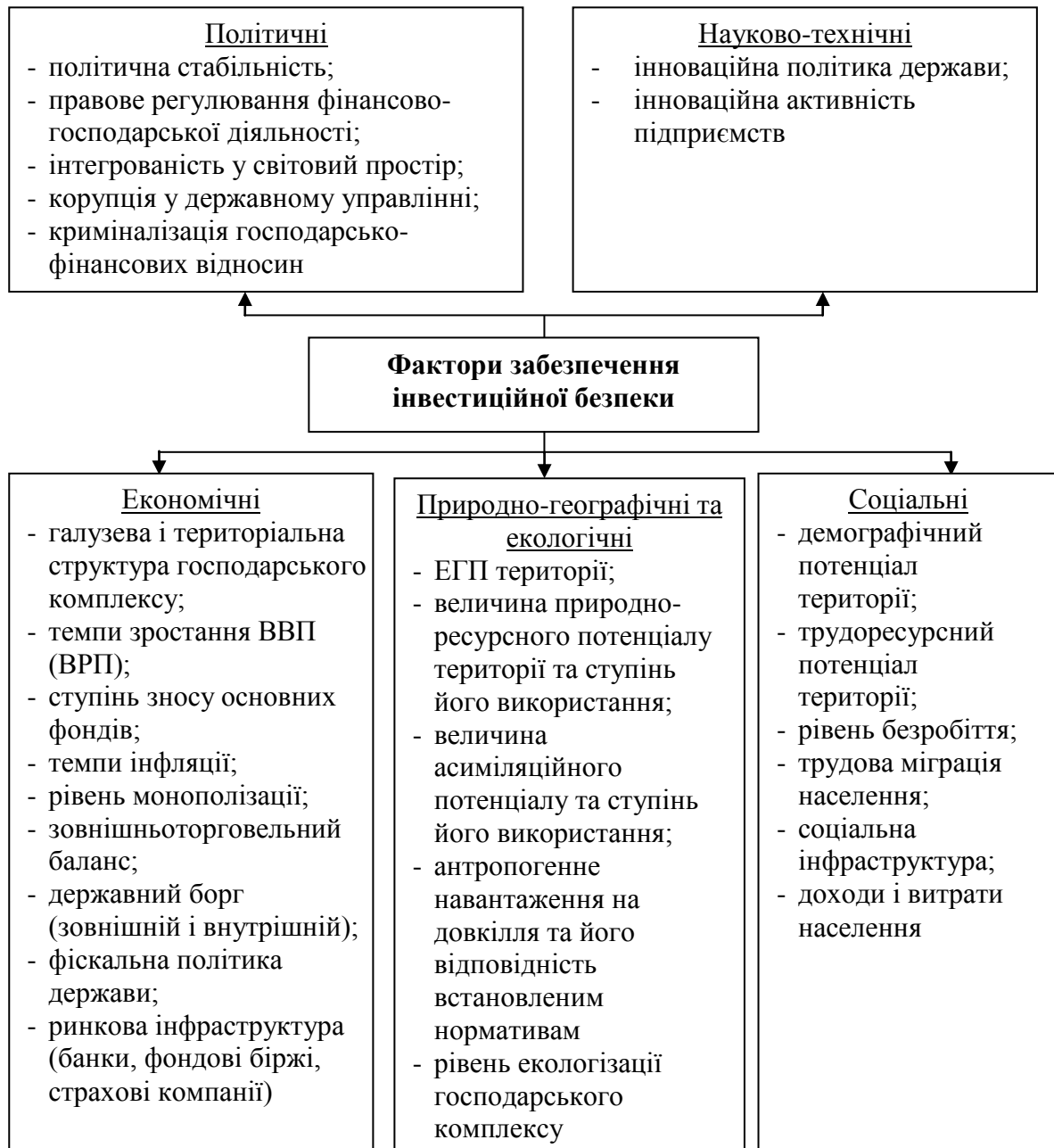

Рис. 1 Фактори забезпечення інвестиційної безпеки регіонів [1].

Провідне місце у забезпеченні інвестиційної безпеки території мають економічні фактори: галузева і територіальна структура господарського комплексу, темпи зростання ВВП та ВРП, ступінь зносу основних виробничих фондів, темпи інфляції, рівень монополізації економіки, зовнішньоторговельне

сальдо, внутрішній та зовнішній борг держави, рівень розвитку ринкової інфраструктури та інші. Економічні фактори безпосередньо впливають на процес інвестування і пов'язані з бюджетно-фіскальною та грошово-кредитною політикою держави.

Найбільш важливим із економічних факторів забезпечення

інвестиційної безпеки території є темпи зростання валового регіонального продукту та валового внутрішнього продукту. Саме ВРП та ВВП є макроекономічними показниками, які характеризують тенденції розвитку економіки. При збільшенні обсягів ВРП та ВВП більша їх частина може бути спрямована на виробничі інвестиції, джерелом яких є нерозподілені прибутки корпоративного сектору економіки, амортизаційні відрахування та заощадження населення. Це збільшує інвестиційний потенціал регіону і його інвестиційну безпеку.

Одним із економічних факторів, які впливають на рівень інвестиційної безпеки регіону та держави в цілому є галузева та територіальна структури господарства. Для господарського і територіального комплексів України характерні глибокі диспропорції. На час розпаду Радянського Союзу в Україні частка галузей, в яких вироблялися засоби виробництва становила 70% і лише 30% складала галузі, в яких вироблялися предмети споживання. Територіальна структура господарського комплексу характеризується надмірною концентрацією промислових виробництв у східних регіонах. Для забезпечення високого рівня інвестиційної безпеки необхідна структурна трансформація господарського комплексу регіонів через встановлення оптимальних галузевих і територіальних пропорцій. Важливим напрямком у забезпеченні інвестиційної безпеки є розробка програми інвестиційного розвитку пріоритетних галузей регіону, які

створять сприятливий клімат для інвесторів.

На рівень інвестиційної безпеки також впливає ступінь зносу основних фондів, який в Україні у 2012 році складав близько 70% [4]. Значний знос основного капіталу потребує все більших коштів на його усунення, що негативно впливає на розширене відтворення, а це у свою чергу зменшує рівень інвестиційної безпеки території. У той же час зменшення інвестиційних надходжень через значний знос основних виробничих фондів ще більше призводить до їх фізичного зношення та морального старіння. У результаті відбувається зменшення кількості виробленої продукції, падіння її конкурентоспроможності та зниження кваліфікації робітників, які працюють на технологічно застарілому обладнанні. Значний вплив на рівень забезпечення інвестиційної безпеки має інфляція. Економічна нестабільність та значні інфляційні коливання негативно впливають на довгострокові інвестиційні вкладення, а відтак є джерелом загроз інвестиційній безпеці, що у свою чергу гальмує нарощування інвестиційного потенціалу території.

Вагомим економічним фактором забезпечення інвестиційної безпеки є рівень монополізації економіки. Підвищення рівня монополізації економіки призводить до зниження конкуренції, а відтак і до зменшення інвестиційної безпеки регіонів та держави в цілому. Монополізація призводить до втрат суспільного продукту оскільки сприяє збільшенню цін на готову продукцію і отриманню монополю високих прибутків.

Зниження конкурентоспроможності вітчизняної продукції сприяє негативним змінам у обсягах та структурі інвестицій в основний капітал регіонів України, що веде до погіршення інвестиційного клімату за всіма його складовими.

Загрозою інвестиційній безпеці є зростання державного боргу країни. Збільшення внутрішніх та зовнішніх боргових зобов'язань, які перевищують темпи економічного зростання, негативно впливають на інвестиційний клімат території. Маючи великий борг, держава витрачає значні кошти на його обслуговування, що призводить: по-перше, до зменшення обсягів фінансових ресурсів на інвестування пріоритетних галузей економіки; по-друге, до зменшення фінансування державних та регіональних програм соціально-економічного розвитку. Високі темпи зростання внутрішнього та зовнішнього боргу призводять до бюджетного дефіциту і тим самим сприяють зменшенню довіри до уряду з боку вітчизняних та іноземних інвесторів, а отже, призводять до зростання відсоткових ставок (як плати за ризик).

Потужним фактором забезпечення інвестиційної безпеки є фіскальна політика держави. Несприятливий фіскальний простір, що характеризується високим податковим навантаженням, нестабільністю податкових ставок, обтяжливою системою адміністрування податкових платежів та непрозорих правил нарахування перешкоджають ефективному веденню бізнесу в Україні. У рейтингу за індексом сприятливості податкової

системи, який розрахований на основі трьох показників (кількість платежів, час, необхідний для сплати податків та загальний розмір податків) Україна у 2013 році посідає 165 місце серед 185 країн світу [3, 7].

Для ефективного розвитку будь-якої держави важливим економічним показником є зовнішньоторговельне сальдо, яке має бути позитивним. Це дає можливість країні мати вільні кошти для розширення виробництва за рахунок інвестування коштів у провідні галузі економіки та у розвиток соціальної сфери. Зовнішньоторговельне сальдо України у 2012 році мало від'ємне значення і становило 15214,0 млн. дол. США [4]. Від'ємне зовнішньоторговельне сальдо є суттєвою загрозою інвестиційній безпеці, оскільки призводить до зменшення ефективності національної економіки і можливості вітчизняних товаровиробників у відтворенні ВВП. Тому, в умовах світової фінансово-економічної кризи, за обмеженості доступу до зовнішніх кредитних ресурсів та посилення конкурентної боротьби за інвестиції суттєвого значення набуває створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій.

Одним із важливих факторів забезпечення інвестиційної безпеки є наявність розвиненої ринкової інфраструктури, яка створює конкурентні переваги регіону та підвищує його інвестиційний потенціал. У сучасних умовах господарювання інвестори висувають високі вимоги до якості ринкового середовища, яке має гарантувати їх довгострокові вкладення. Зокрема,

розвинений фондовий ринок має сприяти активізації залучення і раціональному розміщенню інвестицій, організації вкладання інвестицій в цінні папери. Світова практика ведення сучасного бізнесу пов'язана з постійною співпрацею з різного роду аудиторськими, консалтинговими та іншими організаціями, відсутність яких зменшує довіру іноземних інвесторів до підприємницького клімату в Україні. Нерозвиненість державних інституцій, які здійснюють супровід іноземних інвесторів є суттєвою загрозою інвестиційній безпеці держави.

Значний вплив на рівень інвестиційної безпеки території мають політичні фактори. Найбільш суттєвими з них є: політична стабільність у державі, правове регулювання фінансово-господарської діяльності, інтегрованість у світовий простір, рівень корупції у системі державного та місцевого самоуправління, криміналізація господарсько-фінансових відносин. Саме ці фактори пов'язані з певними особливостями політичної системи держави та впливають на загальне сприйняття території з точки зору надійності вкладання інвестиційних коштів і успішної реалізації конкретних інвестиційних проєктів. Так, політична стабільність підвищує імідж держави і сприяє забезпеченню інвестиційної безпеки. Сучасна політична нестабільність України є джерелом додаткових загроз для іноземних інвесторів, що у свою чергу, негативно впливає на обсяги прямих іноземних інвестицій в економіку регіонів та не сприяє

підвищенню загального інвестиційного клімату держави.

Правове регулювання фінансово-господарської діяльності передбачає створення відповідного нормативного поля, спрямованого на стимулювання інвестиційної діяльності в регіоні. Перешкоди адміністративно-правового характеру (нестабільність, суперечливість, заплутаність регуляторного середовища, численність підзаконних актів, бюрократизм, неврегульованість системи захисту прав власності, слабкість судової системи) негативно позначаються на інвестиційному кліматі будь-якої держави. Інвестор, вкладаючи капітал з метою отримання у майбутньому прибутку, повинен мати правові гарантії і бути впевненим у збереженні свого капіталу. Недосконалість законодавства України у господарській сфері знижує ефективність управління інвестиційною діяльністю з боку виконавчих органів влади, дотримання законності під час реєстрації підприємств з вітчизняним та іноземним капіталом і таким чином виступає джерелом загроз інвестиційній безпеці.

Високий рівень корупції також є суттєвою проблемою у забезпеченні інвестиційної безпеки, оскільки створює перешкоди щодо реалізації інвестиційних проєктів. Криміналізація господарсько-фінансових відносин має значний вплив на формування інвестиційної безпеки території за рахунок дії таких чинників як рівень злочинності та рівень тінізації економіки. Потужний тіньовий сектор економіки виступає серйозною загрозою інвестиційній

безпеці, оскільки обмежує можливості держави у проведенні ефективної інвестиційної політики, негативно впливає на її політичний імідж, заважає розвитку легальної економіки і формуванню повноцінного ринкового середовища. Крім того, значний тиск на легальний бізнес з боку тіньової економіки не дає Україні повною мірою реалізувати свій інвестиційний потенціал. Тіньовий сектор за своєю природою не здійснює інвестицій в основний капітал, а як правило, використовує виробничі потужності офіційного сектора. Оскільки реальний ВВП України з урахуванням тіньової економіки становить щонайменше 150% офіційного сектора, фактична норма інвестицій в економіку України є значно нижчою і не перевищує 5% [2]. Такий рівень інвестування не сприяє забезпеченню сталого економічного зростання і є загрозою як інвестиційній, так і економічній безпеці.

Вагомим фактором забезпечення інвестиційної безпеки держави та її регіонів є її інтегрованість у світовий простір. Саме інтеграційні процеси на сучасному етапі розвитку сприяють формуванню нового типу економіки, яка ґрунтується на пріоритеті відкритості у міжнародних відносинах. Ступінь інтеграції країни у світове співтовариство, у першу чергу, відзначається обсягом прямих іноземних інвестицій, які відіграють значну роль в економічному розвитку будь-якої держави. Крім того, інтеграційні процеси сприяють доступу національного товаровиробника на зарубіжні ринки і забезпечують переміщення капіталу та

інтенсифікують інвестиційні потоки у країні.

Значний вплив на рівень забезпечення інвестиційної безпеки мають науково-технічні фактори, а саме: інноваційна політика держави та інноваційна активність підприємств. На сучасному етапі розвитку саме інновації стають рушійним фактором, здатним вплинути на формування конкурентоспроможної національної економіки. Україна традиційно вважається державою з вагомим науковим потенціалом, визнаними у світі науковими школами, розвинутою системою підготовки кадрів. Проте сучасний розвиток українських підприємств характеризується недостатнім обсягом випуску інноваційної продукції. Так, частка інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції у 2012 році становила лише 3,8%, обсяг імпорту високотехнологічної продукції перевищував обсяг її власного виробництва. Інноваційною діяльністю у промисловості займалися 1679 підприємств, що становить лише 16,2% від їх загальної кількості [4]. Для активізації інноваційних процесів в економіці регіонів України необхідним завданням є підвищення рівня конкурентоспроможності наукових досліджень і розробок та забезпечення інтеграції вітчизняного наукового сектору у світовий дослідницький простір. Активна інноваційна політика держави та підприємств сприяють загальній модернізації економіки, що у свою чергу створює умови для реалізації інвестиційних проектів та підвищення рівня інвестиційної безпеки регіонів України.

Суттєво впливають на інвестиційну безпеку природно-географічні та екологічні фактори, а саме: економіко-географічне положення території, наявний природно-ресурсний потенціал, природно-кліматичні умови, забруднення навколишнього природного середовища та рівень екологізації господарського комплексу. Економіко-географічне положення серед інших факторів займає виняткове місце, оскільки розташування господарських об'єктів в цілому обумовлене певними просторовими відношеннями. До найважливіших із них відносяться відношення до джерел природних і трудових ресурсів, ринків збуту продукції, головних промислових центрів і вузлів, транспортних магістралей, морських шляхів, державних кордонів тощо. Відповідно до даних відношень економіко-географічне положення держави та її окремих регіонів може бути вигідним і невигідним, що у свою чергу впливає на забезпечення інвестиційної безпеки або може бути джерелом інвестиційних загроз.

Екологічні фактори безпосередньо впливають на процес інвестування і пов'язані з запобіганням втрат інвестицій та забезпеченням їх ефективності на рівні інтересу інвесторів. До екологічних факторів, які впливають на збереження інвестицій та їх ефективність можна віднести: величину природно-ресурсного потенціалу території та ступінь його використання; величину асиміляційного потенціалу території та ступінь його використання;

антропогенне навантаження на навколишнє природне середовище та його відповідність встановленим нормативам; рівень екологізації господарського комплексу території.

Одним із важливих факторів забезпечення інвестиційної безпеки регіону є величина природно-ресурсного потенціалу та ступінь його використання. Наявність природних ресурсів, їх розвіданість, освоєність та ступінь вичерпання суттєво впливає на собівартість виробленої продукції підприємствами регіону та отриманий ними прибуток. Чим більший природно-ресурсний потенціал території, тим більший дохід можна отримати за наявності інших факторів виробництва (основний та оборотний капітал, трудові ресурси). По мірі виснаження природних ресурсів питомі витрати підприємства збільшуються, а відповідно зменшуються прибутки та знижується ефективність господарської діяльності і вкладених інвестицій. Це призводить до зниження рівня інвестиційної безпеки у регіоні.

Не менш важливим екологічним фактором, який впливає на рівень інвестиційної безпеки є величина асиміляційного потенціалу території. Чим вищий асиміляційний потенціал території, тим менше потрібно природоохоронних витрат на запобігання забруднення навколишнього природного середовища. У свою чергу, зменшується кількість інвестицій екологічного призначення, а відповідно, більша їх частина може бути спрямована на виробничі цілі. Таким чином асиміляційний потенціал території підвищує рівень

інвестиційної безпеки регіону, а відповідно і його інвестиційну привабливість.

Значний вплив на рівень забезпечення інвестиційної безпеки регіону має антропогенне навантаження на навколишнє природне середовище та його відповідність встановленим нормам. Якщо фактичний рівень концентрації шкідливих речовин перевищує встановлений граничнодопустимий рівень, а фактичні викиди перевищують граничнодопустимі, то дана територія має високий рівень екологічної небезпеки, що негативно впливає на її інвестиційну привабливість. Це пояснюється тим, що розміщення нових потужностей на цій території потребує суттєвих природоохоронних інвестицій і не зацікавляє інвестора вкладати додаткові кошти. Високий рівень забруднення є істотною загрозою рівню забезпечення інвестиційної безпеки регіонів України.

Суттєвий вплив на забезпечення інвестиційної безпеки має екологізація господарського комплексу території, яка являє собою процес неухильного і послідовного впровадження систем технологічних, управлінських, юридичних та інших рішень, організації виробництва, що дозволяють підвищувати ефективність використання природних ресурсів з поліпшенням або хоча б збереженням якості довкілля [6]. Високий рівень екологізації господарського комплексу призводить до зменшення антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище, відповідно, більша частина інвестицій має виробничий характер, а не

природоохоронний. Така територія є інвестиційно привабливою.

Серед факторів забезпечення інвестиційної безпеки вагоме місце займає група соціальних факторів, до яких відносяться: демографічний та трудоворесурсний потенціали території, рівень безробіття, трудова міграція населення, рівень забезпечення закладами соціальної інфраструктури, доходи та витрати населення тощо. Так, соціальна інфраструктура істотно впливає на відтворення робочої сили через формування фізичних та інтелектуальних здібностей до праці, створюючи умови для підвищення рівня освіти, кваліфікації, культури, покращення умов праці, побуту та відпочинку. Недостатній рівень розвитку соціальної інфраструктури регіонів України, особливо у сільській місцевості, негативно впливає на інвестиційний клімат території і є суттєвою загрозою її інвестиційної безпеки.

Вагоме значення у забезпеченні інвестиційної безпеки мають демографічний та трудоворесурсний потенціали. Негативні тенденції ринку праці мають місце в усіх без виключення регіонах України, серед яких основними є: збереження низького попиту на робочу силу в усіх секторах економіки; перевищення пропозиції на робочу силу над попитом на неї; поширення нерегламентованої зайнятості; наявність значної питомої ваги зареєстрованих безробітних з високим рівнем професійно-кваліфікаційної підготовки; неефективна структура зайнятості; збереження значної частки неефективних робочих місць; узгодженість ринку праці з ринком

освітніх послуг тощо. Безумовно все це погіршує інвестиційний клімат як держави, так і її окремих регіонів, а відтак сприяє зниженню рівня інвестиційної безпеки території.

Висновки. На основі наведених результатів дослідження можна зробити висновки, що величина і ефективність використання інвестиційного потенціалу території залежить від забезпечення його інвестиційної безпеки, яка є основою формування інвестиційної політики держави та її окремих регіонів. На інвестиційну безпеку території впливає значна кількість факторів, таких як: економічні, політичні, науково-технічні, соціальні, природно-географічні та екологічні. Вищезазначені фактори, з одного боку, можуть забезпечувати інвестиційну безпеку, а з іншого –

бути джерелом загроз, таких як: недостатні обсяги інвестицій в основний капітал; недосконала структура прямих іноземних інвестицій в економіку регіонів України; несприятливий інвестиційний клімат; недосконалість державної грошово-кредитної політики в частині збалансування заощаджень та інвестицій; незадовільний захист прав власників та інвесторів; високий рівень тіньової економіки тощо. Вчасне виявлення загроз інвестиційній безпеці території та повне обґрунтування інвестиційних рішень сприятиме загальному підвищенню інвестиційного потенціалу окремих регіонів та держави в цілому.

Бібліографічні посилання

1. Гордієнко В.П. Інвестиційна безпека як фактор розвитку інвестиційного потенціалу регіону / В.П. Гордієнко // Інвестиції: практика та досвід: Науково-практичний журнал. – 2012. – №15. – С. 7 – 9.
2. Зюкова Н.Б. Інвестиційний потенціал як основа економічного зростання / Н.Б. Зюкова, М.М. Зюкова // Теоретичні проблеми перехідної економіки. – 2010. – №4. – С. 234-239.
3. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році: Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2013. – 576 с.
4. Регіони України – 2012: Статистичний збірник / Державна

5. служба статистики України; Ред. О.Г. Осауленко: У 2-х ч. Ч.1. – К., 2012. – 310 с.
5. Степаненко А. Оцінка економічної безпеки України та її регіонів / А. Степаненко, М. Герасимов // Регіональна економіка. – 2002. – №2. – С. 39 – 54.
6. Філіпчук Г.Г. Словник термінів з питань екології та безпеки життя і діяльності / Г.Г. Філіпчук: Навчальний посібник. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – 752 с.
7. Paying Taxes 2012. The Global Picture / International Finance Corporation, PricewaterhouseCoopers, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/paying-taxes-2012.pdf.

List of references

1. Gordiienko, V.P. (2012), “Investment security as development factor of investment potential of the region”, *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 15, pp. 7 – 9.
2. Zyukova, N.B. (2010), “Investment potential as the basis of economic growth”, *Theoretical problems of transition economy*, vol. 4, pp. 234 – 239.
3. Annual Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine (2013), “About internal and external situation of Ukraine in 2013”, NISR, Kyiv, Ukraine.
4. State Statistics Service of Ukraine (2012), *Rehiony Ukrainy – 2012: Statystychnyj zbirnyk [Statistical publication Regions of Ukraine 2012 Part I]*, State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
5. Stepanenko, A. (2002), “Evaluation of the economic security of Ukraine and all the regions”, *Regional Economy*, vol. 2, pp. 39 –54.
6. Filipchuk, H.H. (2003), *Slovnyk terminiv z pytan' ekolohii ta bezpeky zhyttia i diial'nosti [Glossary of ecology and safety of life and work]*, Zelena Bukovyna, Chernivtsi, Ukraine.
7. International Finance Corporation, PricewaterhouseCoopers (2012), [The Global Picture], *Paying Taxes 2012*.